

L'ART DE GUÉRIR À LA RENAISSANCE

DE KUNST VAN HET GENEZEN IN DE RENAISSANCE

THE HEALING ART IN THE RENAISSANCE

À la Renaissance, une nouvelle ère se profile. L'esprit scientifique et critique de la société change avec la naissance des universités, le développement de l'imprimerie et la diffusion des connaissances qui contribuent à l'avènement de l'humanisme. Une identité européenne se crée et, grâce au latin, les savants et leurs découvertes dépassent les frontières. Le Nouveau Monde et la route orientale enrichissent la pharmacopée. L'émancipation par rapport à la médecine de Galien commence avec l'anatomie. Toutefois, les raisonnements restent scolastiques, s'articulant sur des comparaisons et une dialectique aristotélicienne par syllogismes simples.

Met de renaissance kondigt zich een nieuw tijdperk aan. De wetenschappelijke en kritische geest van de maatschappij verandert door het ontstaan van de universiteiten, de ontwikkeling van de boekdrukkunst en de verspreiding van kennis die zo bijdragen aan de opkomst van het humanisme. Er ontstaat een Europese identiteit en dankzij het Latijn overschrijden de geleerden en hun ontdekkingen de grenzen. De Nieuwe Wereld en de oostelijke handelsroute verrijken de farmacopee. Door de anatomie beginnen wetenschappers afstand te nemen van de geneeskunde van Galenus. Toch blijven de redeneringen scholastisch, zijn ze gebaseerd op vergelijkingen en vormen ze het uitgangspunt van een aristotelische dialectiek via eenvoudige syllogismen.

During the Renaissance a new era takes shape. The scientific and critical spirit of society changes with the birth of the universities, the development of printing and the dissemination of knowledge which contribute to the development of humanism. A European identity is created and, thanks to Latin, savants and their discoveries cross borders. The New World and the Oriental Road enrich *pharmacopiae*. The emancipation from Galenic medicine starts with anatomy. However, reasoning remains academic, taking the form of comparisons and of an Aristotelian dialectic of simple syllogisms.

Bartholomäus Steber, *A Malafranczos morbo Gallorum praeservatio* (ca. 1469). München, Bayerische Staatsbibliothek.

MÉDECINS THÉORICIENS

Un clivage se développe entre les «médecins théoriciens», formés à l’université et détenteurs du savoir, et les barbiers, rebouteux et charlatans.

Les théoriciens asservissent leurs raisonnements au dogmatisme traditionnel et les cliniciens se cantonnent dans une médecine de convention. Les raisonnements se font par comparaison, les dissertations sont interminables et les arguments sont verbaux. Le galénisme et l’esprit de routine continuent à régner.

La source essentielle des remèdes demeure avant tout le monde végétal avec des médicaments censés compenser l’excès de chaleur ou d’humidité (les altératifs), ceux qui évacuent les humeurs en grande abondance (les évacuatifs en lavement ou les révulsifs en application locale), les cautères et enfin les spécifiques, un grand classique demeurant la très complexe thériaque contenant entre autres de l’opium.

ARTSEN-THEORETICI

Er groeit een kloof tussen enerzijds de ‘artsen-theoretici’, opgeleid in universiteiten en in het bezit van de kennis, en anderzijds de barbiers, bottenkrakers en kwakzalvers.

De theoretici onderwerpen hun redeneringen aan het traditionele dogmatisme en de clinici beperken zich tot een geneeskunde gebaseerd op overeenkomsten. Redeneringen zijn op basis van vergelijkingen, de verhandelingen oneindig lang en de argumenten verbaal. Het galenisme en de routine vierten nog steeds hoogtij.

De voornaamste bron voor geneesmiddelen blijft in de eerste plaats de plantenwereld met medicijnen die geacht worden het teveel aan warmte of vocht te compenseren (‘alternatieve middelen’), medicijnen die het teveel aan lichaamssappen afdrijven (ontlastende middelen met lavementen of lokaal toegediende revulsiva), schroei-ijzers en ten slotte specifieke medicijnen. Een grote klassieker blijft de zeer complexe triakel met onder meer opium.

PHYSICIAN THEORISTS

A cleft develops between “theoretical physicians”, trained in the universities and possessing knowledge on the one hand, and barbers, bone-setters and charlatans on the other.

The theoreticians subjugate their reasoning to traditional dogmatism whilst the clinicians stand for conventional medicine. Reasoning takes the form of comparisons, dissertations are interminable and arguments highly verbal. The Galenic approach and a spirit of routine continue to reign.

The essential source of remedies remains mainly in the vegetable world with medication believed to compensate for excess heat or humidity (the alternatives), those which evacuate over-abundant humours (evacuatives for purges or revulsives in local applications), cauterisers and finally the specifics, the major classic remaining the highly complex theriac, a compounded poison antidote containing *inter alia* large amounts of opium.

LES REBOUTEUX ET LES CHARLATANS

Les rebouteux et les charlatans ont recours aux ventouses, saignées, cautérisations et lavements. Ils utilisent des charmes, des herbes et les potions d'apothicaires. Ils ont souvent à leur disposition des livrets de pratique médicale intégrée et des « *fasciculus medicinae* » qui reprennent les conceptions théoriques de l'Art de guérir. Leur pharmacopée est d'origine gréco-romaine et comprend des antidotes, des laxatifs, des thériacques, des huiles, des poudres, des pilules, ainsi que des préparations à base d'urines, de fèces et de vers. Les rebouteux et les charlatans vont de village en village, appréciés par la population, même si leur Art de guérir est condamné par l'Église.

BOTTENKRAKERS EN KWAKZALVERS

Bottenkrakers en kwakzalvers maken gebruik van laatkoppen, aderlatingen, uitbrandingen en lavementen. Ze gebruiken amuletten, kruiden en apothekersdrankjes; vaak hebben ze boekjes over geïntegreerde medische praktijken en '*fasciculus medicinae*' met de theoretische opvattingen over de kunst van het genezen. Hun farmacopee is gebaseerd op Grieks-Romeinse geneesmiddelen en bevat antidota, laxeermiddelen, triakels, oliën, poeders, pillen en preparaten op basis van urine, fecaliën en wormen. De bottenkrakers en kwakzalvers trekken van dorp tot dorp en worden door de bevolking gewaardeerd, zelfs al veroordeelt de Kerk hun kunst van het genezen.

THE BONE- SETTERS AND THE CHARLATANS

The bone-setters and the charlatans employed cupping glasses, blood-letting, cauterisation and purges. They used charms, herbs and apothecary's potions. Frequently they make use of integrated medical practice handbooks and "*fasciculus medicinae*" containing the theoretical concepts of the art of healing. Their pharmacopia was of Greco-Roman origin, composed of antidotes, laxatives, theriacs, oils, powders, pills and preparations based on urine, faeces and worms. Bone-setters and charlatans travelled from village to village, appreciated by the population even if their Healing Arts are condemned by the Church.

MIRAGE D'URINES

Au cours de l'Antiquité, Hippocrate et Galien insistaient déjà sur l'aspect des urines pour le diagnostic, principalement des maladies des reins et de la vessie. À la Renaissance et jusqu'au 17e siècle, l'examen des urines est considéré comme le premier devoir du bon médecin qui les mire dans un urinal en verre appelé matula. Tant pour le diagnostic que pour le pronostic, on analyse la couleur, la consistance, la transparence et le sédiment.

SANGSUES

Les sangsues sont utilisées comme un moyen pour contrecarrer le déséquilibre des humeurs, mais avec un effet plus doux et progressif que la saignée. La mode des sangsues s'est progressivement éteinte vers la fin du 19e siècle. La sangsue est d'abord rincée à l'eau chaude, puis placée sur la zone à traiter préalablement grattée pour faciliter sa fixation. Pour la décoller, on a recours à du sel de table ou du vinaigre. Elle peut être réutilisée. On la place dans un milieu contenant du vinaigre ou du sel pour régurgiter le sang absorbé ou on la vide par pression comme un tube de dentifrice.

URINEONDERZOEK “URINE MIRAGE”

In de oudheid wezen Hippocrates en Galenus al op het aanzicht van de urine voor de diagnostiek van voornamelijk nier- en blaasziekten. In de renaissance en tot in de 17e eeuw wordt urineonderzoek beschouwd als de eerste taak van een goede arts die de urine in een glazen urinaal, genaamd matula, bestudeert. Zowel voor de diagnose als voor de prognose wordt de kleur, consistentie, transparantie en het bezinksel geanalyseerd.

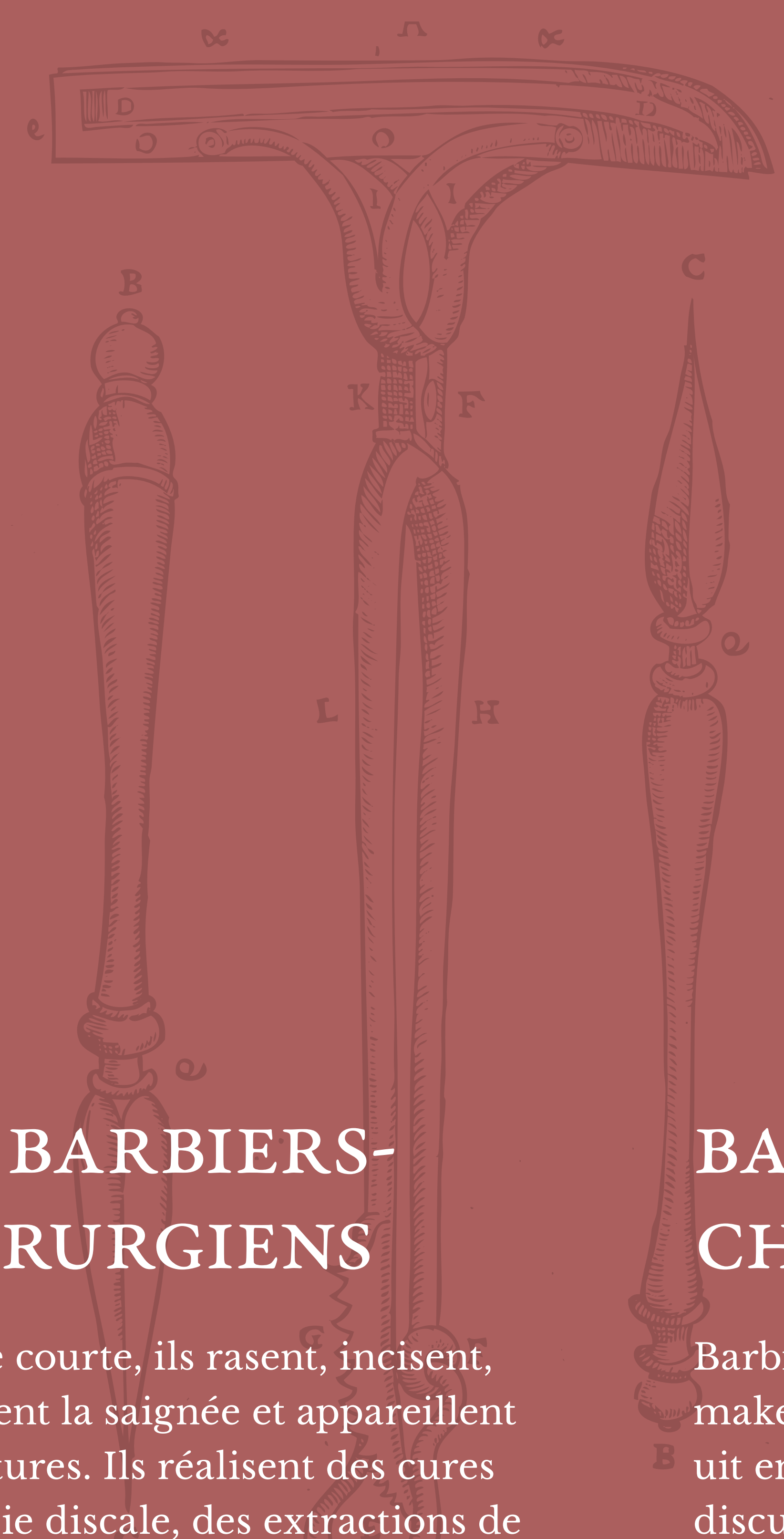
BLOEDZUIGERS

Bloedzuigers worden gebruikt om het onevenwicht tussen de lichaamssappen te herstellen op een zachtere en meer geleidelijke manier dan bij een aderlating. Het gebruik van bloedzuigers is tegen het einde van de 19^e eeuw geleidelijk uitgedoofd. De bloedzuiger wordt eerst met warm water gewassen, daarna op de te behandelen plaats gezet die vooraf is afgeschaafd zodat de bloedzuiger zich beter vastzet. Om hem eraf te halen, wordt tafelzout of azijn gebruikt. In een potje met zout of azijn braakt hij het opgenomen bloed uit of hij wordt gelegegd door erop te drukken zoals op een tandpastatube. Daarna kan hij opnieuw worden gebruikt.

Already in antiquity, Hippocrates and Galen stressed the importance of urine in the diagnosis, primarily in diseases of the kidneys and bladder. During the Renaissance and into the 17th century, an examination of urine is considered the first duty of a good physician, who examined them in a glass urinal known as a matula. For both diagnosis and prognosis, colour, consistency, transparency and sedimentation were analysed.

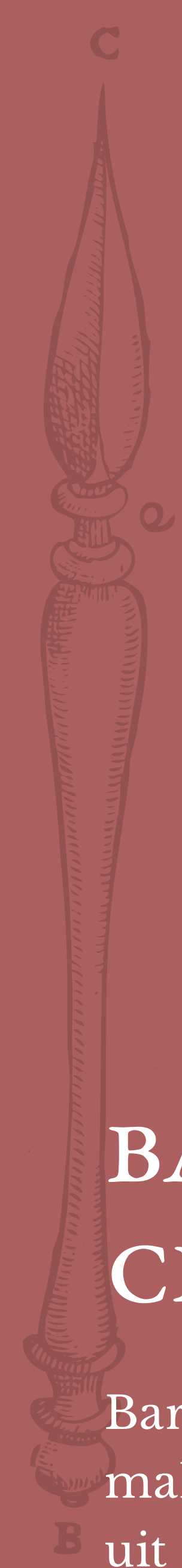
LEECHES

Leeches were used as a means of countering imbalance of the humours in a way which was gentler and more progressive than blood-letting. The fashion for leeches disappeared progressively towards the end of the 19th century. The leech was first rinsed in hot water, then placed in the area to be treated which had first been scratched to facilitate adhesion. To detach it, use was made of table salt or vinegar. They could be reused. The leech was placed in a medium containing salt or vinegar to make it regurgitate the blood absorbed, or it was emptied by squeezing it like a tube of toothpaste.

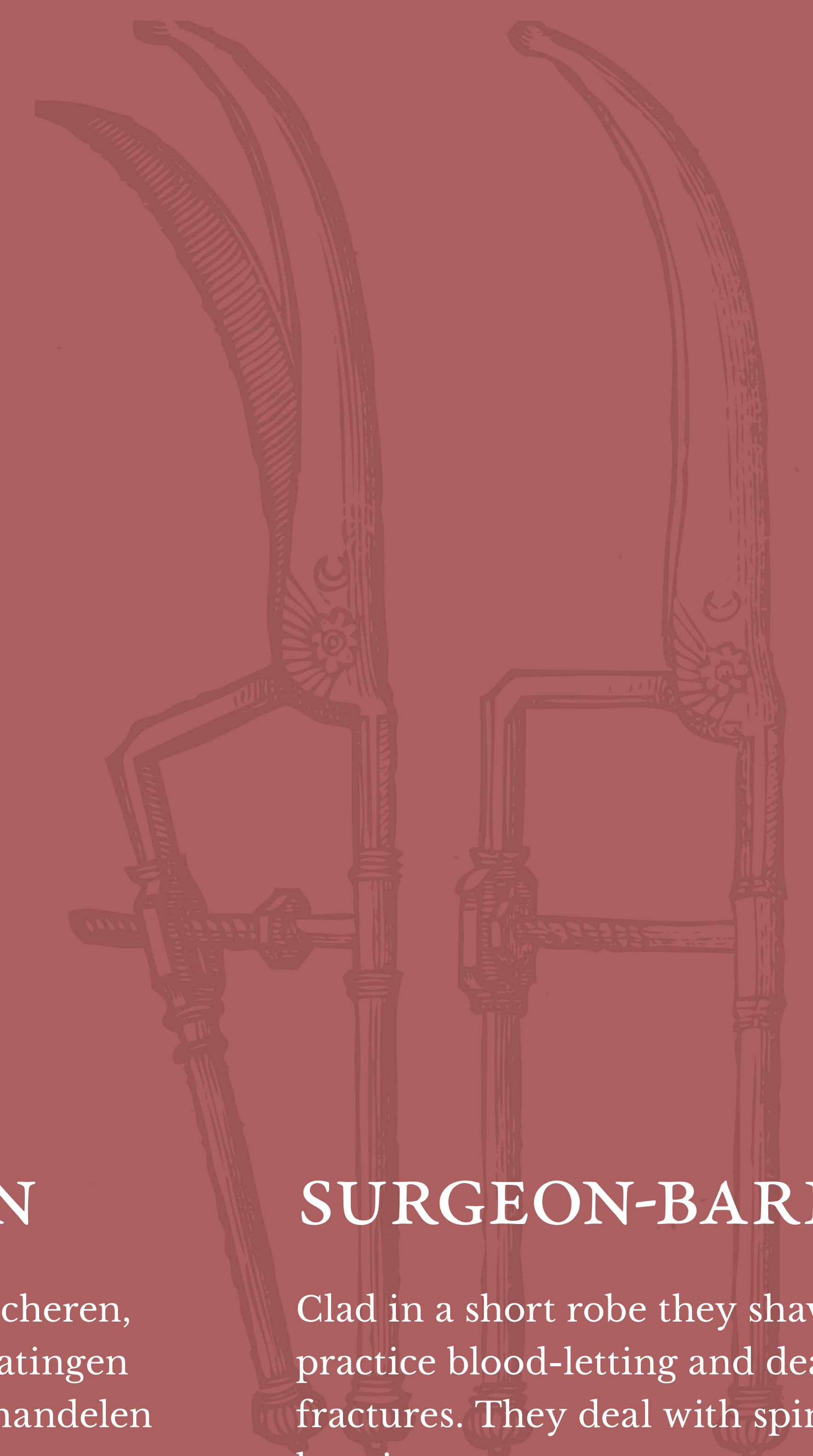
LES BARBIERS- CHIRURGIENS

En robe courte, ils rasent, incisent, pratiquent la saignée et appareillent les fractures. Ils réalisent des cures de hernie discale, des extractions de tumeurs, des sutures de fistules, des extractions de projectiles et de calculs, des trépanations, des soins dentaires, des césariennes, des sutures de plaies, des amputations. La technique la plus populaire pour arrêter les saignements reste la cautérisation. La suppuration est utilisée pour faciliter la cicatrisation (« le pus louable »). L'anesthésie s'obtient à partir d'éponges imbibées de pavot ou de haschich contenant de l'opium.

BARBIERS- CHIRURGIJNEN

Barbiers — in korte toga — scheren, maken incisies, voeren aderlatingen uit en zetten breuken. Ze behandelen discushernia's, snijden tumoren weg, hechten fistels, halen projectielen en gal- en nierstenen weg, doen schedelboringen, verzorgen tanden, voeren keizersneden uit, hechten wonden en amputeren. De meest gebruikte techniek om bloedingen te stoppen, blijft de uitbranding. Ettervorming wordt gebruikt om de wond sneller te doen genezen ('de lofwaardige etter'). Anesthesie gebeurt met sponsen die in papaver of hasj met opium worden gedrenkt.

SURGEON-BARBERS

Clad in a short robe they shave, cut, practice blood-letting and deal with fractures. They deal with spinal hernia, extract tumours, suture fistulae, remove projectiles and stones, practise trepanning, dental care and caesareans, suture wounds, carry out amputations. The most popular technique for stopping bleeding remains cauterisation. Suppuration is used to facilitate healing ("the praiseworthy pus"). Anaesthesia was provided by means of sponges soaked in poppy or in hashish which contained opium.

L'ALCHIMIE

L'Alchimie triomphe à la Renaissance ; elle permet les premières extractions et les concentrations des principes actifs par distillation, combattant ainsi les maladies avec des remèdes chimiques. Son grand promoteur est Paracelse (1493-1541).

Il considère que de la planète jaillissent des esprits qui pénètrent les minéraux, les plantes et les animaux, leur conférant couleur, odeur, consistance et température, les formant et les dirigeant. Pour Paracelse, chaque individu possède en lui des vertus liées par sympathie à d'autres ainsi qu'à un astre d'en haut. Pour lui, les plantes telles quelles sont inefficaces ; il faut en extraire leur quintessence, bien plus active, par des techniques secrètes.

L'ASTROLOGIE

Selon les principes de l'astrologie, chaque région du corps est associée à une planète et à un signe du zodiaque ; les astres peuvent ainsi influencer le fonctionnement du corps (Mars contrôle la tête, Saturne les poumons, Jupiter l'abdomen, Vénus les pieds). La santé est un équilibre entre le macrocosme et le microcosme. Ainsi, le premier acte du médecin au chevet du patient est de dresser son thème astral ; le second consiste à chercher et trouver les vertus surnaturelles qui émanent des plantes.

ALCHEMIE

Alchemie kent in de renaissance een enorm succes. Via distillatie worden de eerste extracties en concentraties van de voornaamste actieve bestanddelen verkregen en zo worden ziekten met chemische geneesmiddelen bestreden. De stuwende kracht is Paracelsus (1493-1541).

Hij gelooft dat er uit onze planeet geesten tevoorschijn komen die door mineralen, planten en dieren worden opgenomen en hen kleur, geur, consistentie en temperatuur geven en hen vormen en leiden. Volgens Paracelsus draagt ieder individu deugden in zich die met andere verwant zijn en worden verbonden en ook met een ster in de hemel. Voor hem zijn planten als dusdanig ondoeltreffend: met geheime technieken moet hun kwintessens, die veel actiever is, worden geëxtraheerd.

ASTROLOGIE

Volgens de beginselen van de astrologie wordt elk lichaamsdeel geassocieerd met een planeet en met een teken van de dierenriem. Zo kunnen de sterren de werking van het lichaam beïnvloeden (Mars controleert het hoofd, Saturnus de longen, Jupiter de buik, Venus de voeten). Gezondheid is een evenwicht tussen de macro- en de microkosmos. Een horoscoop opstellen is dan ook het eerste wat een arts doet als hij bij een patiënt komt. Daarna moet hij de bovennatuurlijke deugden die voortkomen uit de planten zoeken en vinden.

ALCHEMY

Alchemy flourished in the Renaissance; it led to the first extractions and concentrations of active principles by distillation, thus to combating disease with chemical remedies. Its greatest protagonist was Paracelsus (1493-1541).

He believed that spiritual emanations from the planet penetrated minerals, plants and animals, conferring on them colour, odour, consistence, temperature, forming and governing them. For Paracelsus, each individual has within himself virtues bonded by sympathy both to others and to a star on high.

For him, plants as such are inefficient; their much more active quintessence needed to be extracted from them by secret techniques.

ASTROLOGY

According to the principles of astrology, each area of the body is associated with a planet and a sign of the zodiac; astral bodies can thus influence the functioning of the body (Mars controls the head, Saturn the lungs, Jupiter the abdomen, Venus the feet).

Health is a balance between macrocosmos and microcosmos; thus the first act of the doctor at the patient's bedside is to draw up his astral theme. The second consists in seeking and finding the supernatural virtues emanating from plants.

SPHÈRE CÉLESTE

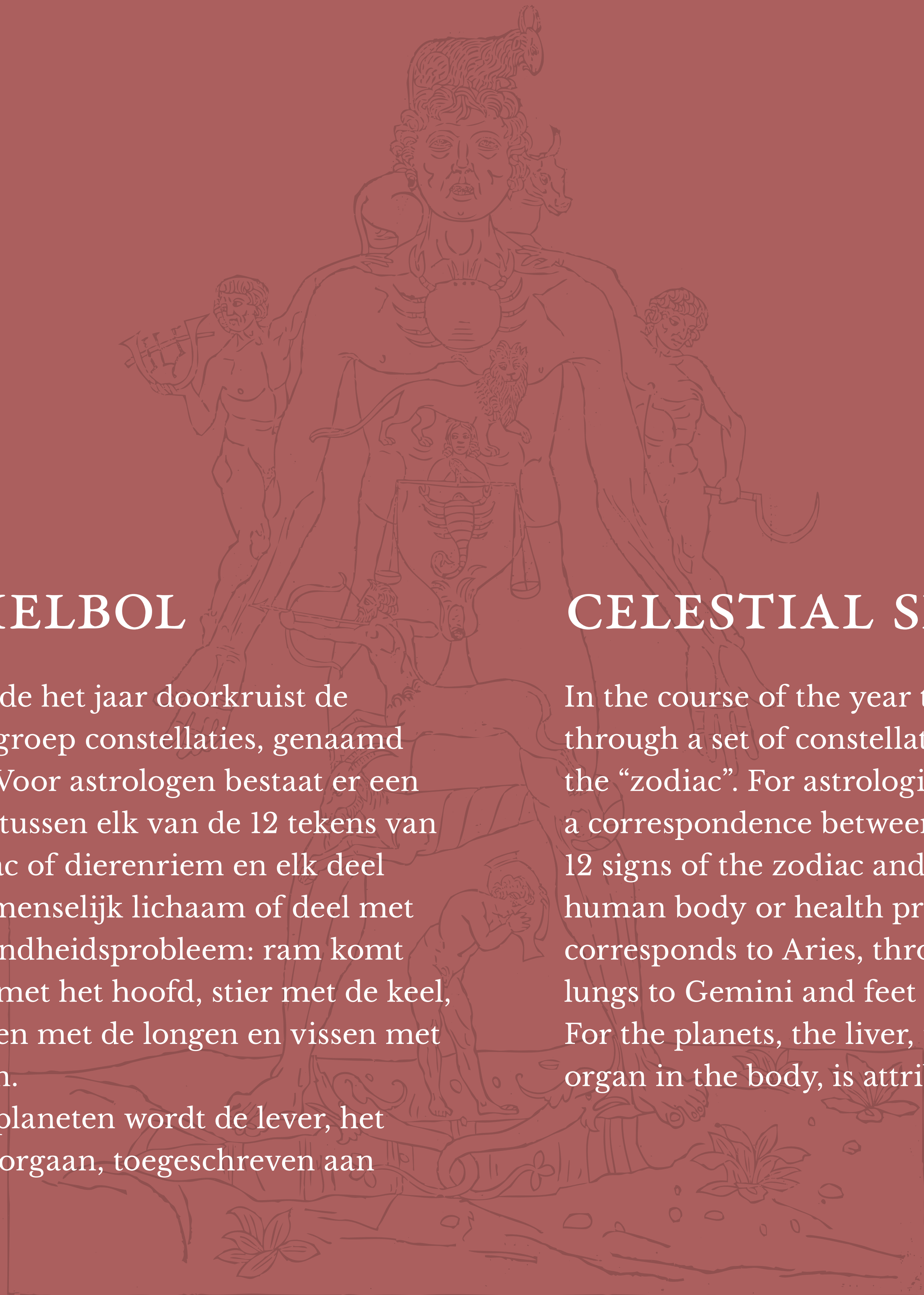
Au cours de l'année, le soleil traverse un ensemble de constellations appelées « zodiaque ». Pour les astrologues, il existe une correspondance entre chacun des 12 signes du zodiaque et chaque partie du corps humain ou avec un problème de santé : la tête correspond au bélier, la gorge au taureau, les poumons aux gémeaux et les pieds au poisson. Pour les planètes, le foie, organe le plus massif, est attribué à Jupiter.

HEMELBOL

Gedurende het jaar doorkruist de zon een groep constellaties, genaamd 'zodiac'. Voor astrologen bestaat er een verband tussen elk van de 12 tekens van die zodiac of dierenriem en elk deel van het menselijk lichaam of deel met een gezondheidsprobleem: ram komt overeen met het hoofd, stier met de keel, tweelingen met de longen en vissen met de voeten. Voor de planeten wordt de lever, het grootste orgaan, toegeschreven aan Jupiter.

CELESTIAL SPHERE

In the course of the year the sun travels through a set of constellations called the "zodiac". For astrologists, there is a correspondence between each of the 12 signs of the zodiac and parts of the human body or health problems: head corresponds to Aries, throat to Taurus, lungs to Gemini and feet to Pisces. For the planets, the liver, the biggest organ in the body, is attributed to Jupiter.

ALAMBIC

L'alambic (de l'arabe *al 'inbiq*) est destiné à séparer des produits par chauffage puis refroidissement (distillation), une technique décrite par Abu Al-Qasim au 11e siècle. L'appareillage se compose de 3 parties : le corps dans lequel se trouve le liquide, un tube conique dans lequel s'élèvent les vapeurs et un tube qui amène les vapeurs dans un condenseur.

ALAMBIEK

De alambiek (van het Arabisch *al 'inbiq*) scheidt stoffen door achtereenvolgens verwarming en afkoeling (distillatie). Abu Al-Qasim beschreef deze techniek in de 11e eeuw. Het toestel bestaat uit drie delen: de buik waarin zich de vloeistof bevindt, een kegelvormige buis waarin de dampen opstijgen en een buis die de dampen naar een condensor leidt.

ALEMBIC

The alembic (from the Arabic *al 'inbiq*) is used to separate products by means of heating and cooling (distillation), a technique described by Abu Al-Qasim in the 11th century. The equipment has 3 parts: the body, in which the liquid is placed, a conical tube into which the vapour rise and a further tube which carries the vapours to a condenser.

